

La Manxoya y llugares teberganos de cultu precristianu

per X. LL. GARCÍA ARIAS

IUPITER — IŌUIS

Nel conceyu d'Uviéu hai una parroquia —«Manjoya» según el Nomenclátor de 1973¹— y que respuen-de a la que la xente conoció —y conoz— col nome de Santiago la *Manxoya*.

Etimológicamente *Manxoya* mereció, dende hai tiempu, que dellos autores comu Bédier, A. Apraiz y J. Uría², entre otros, se fixaren nella. Entavía apocayá nun trabayu asoleyáu'n 1974 G. Rohlf's cita'l llugar («Monjoya») ente los munchos que s'esplica-ríen, siguiendo al so discípulu K. Löffel, per un étimu *mons gaudii* «monte'l gozu» y que s'alcuentren a la oriella los caminos que llevaben los pelegrinos franceses a Xerusalén, Roma o Santiago de Compostela³.

Ye claro que'l nuesu topónimu nun se ye a en-tender dende *mons gaudii* dao que'l resultáu que sería d'aguardar nel nuesu país nun podía ser si-nón ún del tipu *Mengoyu*, braña ente Quirós y Te-berga, y que vien na documentación asturiana'n

1174 comu «Monte Gaudii»⁴.

Si *Manxoya* tuviera'n relación etimolóxica con *mons gaudii* habría talo de toes toes comu préstamu del francés del tipu oïl pa xustificase asina la pala-talización de *ga*. Nin que dicir tien que la mesma esplicación sería bona pa los que quixeren axuntar etimológicamente'l nuesu llugar a otru galicismo del tipu *mon joie*.

La documentación medieval asturiana presenta xustamente una palatal sonora a xulgar peles lletu-res conocíes: «mo(n)ioya» nel sieglu XIII ó XIV según J. Uría⁵; «la Mongioya» en 1326; «Lamongio» [en 1327⁶; «la monioa», en 1336.]

Namái un préstamu, un galicismo, sería a espli-camos el topónimu y enxamás en un *mons gaudii* cola so lóxica continuación asturiana.

Difícil ye, de toes maneres, dexase convencer de qu'una espresión emprestada pelos pelegrinos a San Salvador cuayare nun nome de llugar. Pelo xeneral los topónimos aníciense nos nomes o antropónimos

⁴ «Castellum de Proaza (...) et cum villa de Monte Gaudii». S. García Larragueta: *Colección de documentos de la Catedral de Oviedo*. Uviéu 1962, n. 201.

La *Gran Enciclopedia Asturiana* S. V. *Mengoyo* nun identifica'l llugar. Conténtase con reproducir un dichu:

Si trona pa Mengoyo / señal de bono

Si trona pal Aramo / señal de malo.

El mesmu étimu esplicaría, a lo meyor, *Mogoyu*, llugar del Conceyu Villaviciosa. Nun hai que s'escaecer que *Gaudius* pue ser antropónimu.

No que cinca al *Monxoi* gallegu de cerca Santiago Compostela nun veo razón pa nun lu entender como un *montem Ioui* (~ montem Iouis) dao que lo mesmu que nel casu asturianu *ga* nun podría pala-tizase. Los dos topónimos catalanes *Montjuich* y *Mongó* afitaríenmos tamién nos dos anicios dixebraos: el primeru llevaríamos a un *mons Iouis* y el segundu a un *mons gaudii*.

⁵ Op. cit. Nun sé d'ú provién la noticia que da Rohlf's (op. cit. p. 450) de que la ilesia de *Sancti Jacobi de la monioya* ta documen-tada nel sieglu XII. En 1287 apaez «Monioyan» (Fdez. Conde *La Cle-recia Ovetense en la Baja Edad Media*. Uviéu 1982, p. 138).

⁶ Nun paez qu'esta cabera documentación tenga que s'enterpretar per *Lamuño* comu fai Fdez. Conde y otros en II, *El Monasterio San Pelayo de Oviedo*, 1981; p. 14, 31, 152, dao que'l mesmu capellán, *de Oviedo*, 1981; p. 14, 31, 152, dao que'l mesmu capellán, Xuan Pérez, apaez un añu enantes comu capellán de *La Manxoya*, lo mesmo que'n 1336 (n. 85).

¹ *Nomenclátor de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población. Provincia de Oviedo*. T. IV-33, Madrid 1973.

² L. Vázquez de Parga, J. M. Lacarra y J. Uría, *Las peregrinaciones a Santiago de Compostela*, II, Madrid, CSIC, 1949, p. 474.

³ G. Rohlf's «*Munjoie*, ço est l'enseigne Carlun. (Querelles d'une étymologie)» en *Revue de Linguistique Romane*. T. 38., 1974, p. 444. 452.

emplegaos pela llingua de la xente del llugar y, aunque nun se niegue la posibilidá del galicismu, ello supondría non solo la presencia d'un número mayoritariu de xente de llingua d'oïl, sinón la fiel reproducción de la espresión per xente asturiana. El fechu d'atopase n'Asturies otros topónimos asemeyaos y que nun hai por qué atalantar que se deben al pelerinax⁷ ye lo que mos fai afondar n'otres posibilidaes.

Una d'elles llevaríamos a ver en *La Manxoya* un llugar d'asitiamentu de *monxos* o *monxes* de lo que toponímicamente hai exemplos n'espresiones comu *La Monxal* de Teberga. De toes maneres los datos hestóricos nun trabayaríen munchu nesi sen pel silenciu documental, más sospechosu entovía tratándose d'un llugar tan cercanu al mesmu centru espiritual asturianu.

A nós abúltamos defendible ver en *La Manxoya* una miesta de dos palabres, la primera d'elles *monte(m)* > *mon-* > *man*⁸ como per otru llau atopamos n'otros orónimos del tipu *Mampodre*, en Puertu Tarna.

El problema más fondu ta nel segundu elementu *-xoya* qu'escuro que podría entendese dende'l llatín *Iōuia, axetivu formáu sobre *Iouis* y presente nel per otra parte tan asemeyáu *Sobia* o *Pena Sobia* de Teberga⁹.

Xoya con relación a *Sobia* nun s'estrema namái na palatalización de la inicial (y nesti casu la *s-* tebergana podría esplicase peles alternancies tan fre-

⁷ M. Menéndez García ente los topónimos qu'axunta del Cuarto de los Valles (inéditos) pero que punxo a la mio disposición el prof. Alarcos cita: *Manxoya*: un monte en Burgazal; *Pena la Mansoya*, en Pontes.

⁸ X. Ll. García Arias, *Pueblos Asturianos: El porqué de sus nombres*. Salinas, (Ayalga), 1977, p. 41.

⁹ J. M. González, «Montes santos de Asturias», *Valdediós*. Uviéu 1972, p. 20. *Pueblos Asturianos*, p. 304.

cuentes de *s-*, *x-*: *sastre-xastre*, *subir-xubir*, etc.) y nel tratu que recibe'l grupu *-uj-*.

El grupu *-uj-* n'asturianu tien un resultáu asemeyáu al castellán siendo lo normal el so caltenimientu. De toes maneres los exemplos castellanos *royo* < *rūbeum*, *hoya* < *fōueam*¹⁰ dexaríenmos ver que n'asturianu pudo pasá lo mesmo. Nesi sen el pasu *-uj-* > *y*, asina comu'l mantenimientu, llargu tiempu, de yod xustifica'l que nun se llegare a ditongar la tónica, lo mesmo que tendríamos en *Sobia*, *Bovia* < *bōuiam «pasto de gües», *Tebias* (top. teberganu) < (*aquas*) *tēpi(d)as*, etc.

Si paez valoratible'l pasu *Iōuia > *Xoya* la verdá ye que mos alcontramos con un torga perimportante al enfotamos en proponer un étimu *montem Iouiam dao que nun habría concordancia en xéneru. Poro, camentamos que nel procesu d'afitamientu del topónimu debieron dase dellos pasos d'esti xacer:

1. Nun primer momentu nel llugar ú s'asitia la ilesia *La Manxoya* llevaríase una *petram* o *aram Iouiam*, n'honor de Xúpiter.

2. Llueu, cuando d'esa *petra* o *ara* nun quede nin el recuerdu, o se cristianice'l so cultu, será cuando se faiga referencia al llugar que s'alza a la salida d'Uviéu, a un monte conocíu col nome de *Xoya* y d'ehí *Monte-Xoya* > *Monxoya*, comu *Montoya*, *Montecoya*, *Montealoya*, d'otros llaos.

3. La presencia del artículu *la* tien d'entendese comu reliquia d'espresiones más llargues de les que, consabíu, esaniciase l'elementu de referencia: *La* (ilesia, parroquia de) *Monxoya*.

Ente nós señalarense otres vegaes nomes de llue-

¹⁰ R. Menéndez Pidal, *Manual de gramática histórica española*. Madrid 1966, & 53, 1. (Espasa Calpe).

Na documentación d'Asturies apaez en 978 «Flaianus» al llau de «Flauianus» y «Flabianus» (cfr. Floriano Llorente, *Colección Diplomática del Monasterio San Vicente de Oviedo*. Uviéu 1968).

gar que dexaríen afitao que'l cultu a *Iupiter* fo realidá ¹¹. Pelo que se refier a Teberga bien ta dicir qu'a más del citáu *Sobia* cítase tamién *Piedra Xueves*, braña ente'l nuesu conceyu y el de Somiedo, pa lo que se propunxo un étimu *Petra Iōuis*. Al nuesu entender bien ta seguir calteniéndolu dao que non solo fónicamente ye prefechu sinón que'n documentu de 951 ¹² apaez «Petalobis» axustao xeográficamente al llugar ú s'asitia'l nuesu *Piedra Xueves*. Anque nun fixi consulta del orixinal del documentu la verdá ye que «l» (lobis) podría ser un lapsus por «I».

Tamién en Teberga conozo'l nome d'un barriu'l pueblu Cansinos, *Xubín*, del qu'otra vez ya tengo falao ¹³ y que me paez ha enterpretase dende'l nome de presona *Iouinus*, pue qu'una (*uilla*) *Iouini*, aniciu del llugar.

IUNO

Quixera traer a cuentu y al miramientu de los estudiosos el nome d'una finca tebergana que, a lo meyor, lleva nel aniciu'l d'una diosa nombrada de la mitoloxía romana, IUNO. Trátase d'un castañéu y prau de Villamaor de nome *Xunu* y que val tamién pa qu'a les finques de detrás diéren-yos el de *Trixunu* < *trans*.

Nun deben tapecese, en mou dalgún, les torgues coles que mos alcontramos pa que se vea nel nuesu un topónimu sagráu. D'un llau, fónicamente, nun habría partise de *Iuno-onis*, esto ye *Iunonem*, sinón d'una espresión del tipu *Iunum*, lo que podría faese pensando que *Iunus* apaez epigráficamente comu no-

me de presona ¹⁴ y tamién nel nome mesmu del mes de San Xuan, *xunu* ~ *xuno*. Pero esa mesma posibilidá de que *Xunu* pueda ser continuador d'un nome de presona esborraría les nuses interpretaciones relixoses.

De toes maneres repasando les monografíes de la llingua alcontrámonos con que *xunu* (o la variante *xuno*) emplégase pa referise non solo al mes de *xunu*, debíu na tradición romance a la diosa, sinón a la mesma diosa, *Iuno* ¹⁵. Y na mesma lliteratura asturiana hai nicios valoratibles del mesmu nome pelo menos dende'l sieglu XVII; asina A. de Marirreguera:

*ya la espada también que a fer so oficiu
que todes estes cosas amañana
a JUNO se dará con fe muy sana* ¹⁶.

Pero lloñe d'esta cita, que podría xustificase pel ambiente clásicu del poema, préstamos asoleyar otru exemplu claru, agora de 1811, y debíu a M. Martínez Marina:

*«to faer les deligencies lo meyor que
podia pa quitai
un tropiezu que abondo con XUNO i-dio
que fer fasta hué* ¹⁷.

Y dellos años más tarde, en 1884, en tando So-moza emprentando y poniendo les notes a les cartes qu'a Xovellanos-y mandaren tando presu ¹⁸, vese obli-

¹⁴ J. Vives da «IUNUS» en *Inscripciones latinas de la España romana*. Barcelona 1971, n. 6.462. Según Díaz Melcón, citando a Schluze, hai un antropónimu «IUNIUS» que tendría seguidores en romance p. e. l'apellidu *Juniz* de 1079. Cfr. *Apellidos castellano-leoneses*. Universidad de Granada 1957, p. 179.

¹⁵ L. Novo Mier, *Diccionariu Xeneral de la Llingua Asturiana*, Uviéu 1979, s. v.; *Xunu - Xunetu ~ Xuneto, Xunellín* [Šunešín], *Xunu postreru* son nomes asturianos del mes de la yerba.

¹⁶ C. Díaz Castañón, *El Bable Literario*. Madrid, Gredos 1976, p. 32, v. 407.

¹⁷ Cfr. X. Ll. García Arias, *Antoloxía de prosa bable*. Uviéu 1981, p. 58.

¹⁸ Cfr. id. nota 46.

¹¹ «Montes Santos de Asturias», p. 20; *Pueblos Asturianos*, p. 303-305. CIL, II, 26; 2702; 2692; 2693.

¹² García Larragueta, *Colección*, n. 25.

¹³ X. Ll. García Arias, «De Toponimia tebergana: Antroponimia» (I), *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos* n. 93-94, Uviéu 1978, p. 108.

gáu a esclariá'l pasax asina: «demasiado con mil demonches; la madre de la Fortuna; bastante en demasía».

La nota de Somoza entenderáse comu que daquella ya nun yera popular la espresión o pelo menos que nun lo yera ente la so xente y d'ehí que quixera poné-y lluz. Pero preba nidia de que'n dellos sitios seguía un usu vieyu tenémoslo'n 1862 cuando *Un Aldeanu de Mieres* escribe pidiendo un bon camín qu'axunte Mieres y Llangréu¹⁹:

¿Que XUNO m'emporta á min nin á naide lo q'isti mazcayu platica?

Y, darréu, nel «prontuario» de la *Olla Asturiana* tradúzse *Xúno* por «Diablo».

La cita de 1811 y esta d'agora son datos valorables si se quier dexar afitada una tradición popular en relación con *Iuno*, lo mesmo que trabayaría de mou asemeyáu que *Xuno* «diablo» apaeza nel dicionariu de Rato²⁰ y que Vigón²¹ traduzga la espresión ¡*Válgate Xuno!* como «imprecaciones feminiles». Too ello de la mesma manera que n'occidente apaezan ¡*A to ti tsieve xuno!* col mesmu sen que ¡*A to te tsieve Xudas!* esto ye «¡el diablo te lleve!»²².

MĪTHRA

El cultu a esa deidá oriental afítase epigráficamente nel norte peninsular. Pelo qu'al nuesu casu se refier hai referencies nel conceyu asturianu de Collunga y en Astorga, entre los ástures augustanos²³.

¹⁹ Cfr. id. p. 69. ¡*qué xuno...*! apaez en Pin de Pría na obra *Pinín l'afrancesáu* (cfr. Temas de Llanes n.º 20. Llanes 1982, p. 153).

²⁰ Fiches del Dicionariu Bable del Departamentu de Llingua Española de la Facultá de Filoxía de la Universidá d'Uviéu.

²¹ Id.

²² Id; *xunu* ye tamién el nome d'una planta amarga que naz tierres.

²³ A. García Bellido, *Les Religions Orientales dans l'Espagne Romaine*. Leiden. E. I. Brill 1967, p. 21 ss. GEA s. v. *Mitra*. F. Diego Santos, *Epigrafía romana de Asturias*. Uviéu 1959, p. 34. C. Fernández Ochoa, *Asturias en la época romana*. Madrid 1982, p. 316-319.

Un topónimu teberganu, *Metruna*, pal que nun atopo otra esplicación, a lo meyor sería a entendese relacionándolu etimológicamente col dios.

Metruna ye una fastera de Funfría, na braña de Cuña, ente Turones y La Sedernia²⁴. Al mio informante denguna cosa-y llama l'atención nel llugar. Pero xusto ye decir que ta enforma altu y cerca'l camín de la Mesa, carrera emplegada'n tiempos romanos. Esti fechu fai que nun dexemos de pensar nun posible llugar del cultu metú per soldaos que siguieren tradiciones orientales y qu'elli levantaren un *fanum* o *aram* a la deidá solar.

Fónicamente habría que partir d'una *th* comu arrecueye la grafía, pue qu'enterpretada como xeminada *-tt-*, lo que nun dexaría llugar a la sonorización.

Pero, per otru llau, habría esplicase la terminación *-una* que nun tien un res de raro nesti tipu combinaciones ya que ye sufixu qu'apaez amestáu a delles raíces que dan nome a otres divinidaes, asina: *Fortuna*, *Trebaruna*, *Vacuna*²⁵, *Neptunus*, pue que *Cernunnos...* Tamién *-una* amiéstase nestos díes a lesemes a los que s'axetiva: *perruna*, *gatuna*, *beizuna* ~ *bueizuna* ('top.) «llugar pa pastar dellos bóvidos».

Pue que *Metruna* fora nel so aniciu una * (*Petram*) *Mithrunam* o * (*Aram*) *Mithrunam* lo mesmo qu'unos kilómetros más lloñe levantaron una *Petram Louis* > *Piedra Xueves*, comu viemos enriba.

Nun hai que s'escaecer, por si mos llama l'atención el fechu d'un cultu oriental equí, qu'a más de los datos espigráficos, los toponímicos han resultar

²⁴ *Turones* yera llugar aonde, según la llienda, llevábense doblones d'oru dende la Fonte de Funfría. Cf. J. L. García Arias, «Aportaciones al folklore asturiano». *Boletín del Instituto de Estudios Asturianos*, n. 86. Uviéu 1975, p. 658.

²⁵ A. Luigi Prodosimi, «Etimologie di teonimi Venila, Summanus, Vacuna» en *Studi Linguistici in onore di Vittore Pisani*, II. Brescia 1979. Pa *-una* cfr. Malkiel RPH 4, 1950 y NRFH 13, 1959.

valoratibles: non lloñe, nel vecín conceyu de Somiedo, diose nome a un llugar onde, ye fácil, tamién un cultu oriental tenía puxu, el de la *Mater Magna*, *El Coutu la Buena Madre* o «alfoz de Bona Madre» en 1195²⁶.

FONTIS AGINENSIS

En Boñar alcontróse un ara qu'entama asina, en llatín: *Fontis Aginees(is) genio* que foi enterpretao per J. Vives²⁷ comu una indixenización d'otros cultos y en tou casu'n relación col cultu de les agües²⁸.

A mín nun dexó de llamame l'atención el fechu de qu'un prau de Teberga, en términos de Campos, y nel monte de Santamarta, cerca de la capillina dedicada a la santa ú se fai la so romería añal, llevaré'l nome de *Fontanixés*. Ente les anotaciones feches hai unos diez años escribí que, según los mios informantes, los *fontanes* qu'ellí había quedaron ensuchos per mor de les mines de carbón.

Yo quixi enterpretar, apocayá, el topónimu comu'l posible seguidor del nome d'un vieyu propietariu, pue que *Negilus*, *Negilius* daos per Schulze, o *N(igid)ius* per Hübner. Podía ser una **fonte nigidiense*²⁹. Mas, ensin ser a dexar dicha la cabera palabra, el documentu epigráficu de Boñar y la so posible xuntura toponímica a una fastera que llingüística y culturalmente nun debía dixebrase muncho na romanización, podría ser un bon argumentu pa entender comu haxotopónimu el *Fontanixés* teberganu.

²⁶ A. C. Floriano, *Colección Diplomática del Monasterio de Belmonte*. Uviéu 1960, n. 88.

Sol cultu de la *Mater Magna* v. el llibru citáu de García Bellido. P. Aebischer nel so *Linguistique Romane et Histoire Religieuse* (Abadía de S. Cugat del Vallés 1969, p. 40-50), discute si se trata de Mithra o de Cibeles.

²⁷ Llibru citáu, n. 656.

²⁸ J. M. Blázquez, *Diccionario de las religiones prerromanas de Hispania*. Madrid 1975. s. v. Genio Fontis Aginees(i).

²⁹ «De Toponimia (I)...», p. 103.

Namái una torga fonética: el resultáu etimolóxicu habría ser *Fontaxinés, anque siempre ye posible una metátesis consonántica nesi contestu y entainando nel falar.

El tar cerca *Fontanixés* d'otru llugar de posible cultu precristianu, *Santamarta*, fairía más de creer la nuesa enterpretación.

TARANUS

Fónicamente estos tres nomes de llugar teberganos podrían relacionase: *El Táranu*: en términos de Villanueva, sitiu onde hai un pozu, restu d'una mina; *Cueva Trestáranu* o *Trestáramu*: terrenos de Rimaor, xuntu a un turriu; *Taraniellu* [š], en Vixidel, tarrén d'ablanu.

D'axuntase estos topónimos a otros asturianos podría proponese pa toos ellos un étimu'n relación col dios prerromanu Taranis o Taranos³⁰. De toes maneres a mí paeciome difícil mantenelo pa tolos casos³¹ dao que güei n'asturianu toa una riestra apelativos taríen emparentaos y fairíen referencia a la terminoloxía fitonímica o a dalgún altu. Asina:

táramu: «tallo de maíz que queda en tierra después de cortar la planta» (Lluanco).

táramo: «raspajo, escobajo de la uva» (C. Narcea).

tarmu: tallo de la planta de maíz que queda en tierra después de cortar la planta (Cabu Peñes, Cabranes).

tarmu: caña (Meré), etc.

³⁰ J. Corominas. «Elementos prelatinos en las lenguas romances hispánicas», en *Actas del I Coloquio sobre lenguas y culturas prerromanas de la Península Ibérica*. Universidad de Salamanca 1976, p. 99. M. Sevilla, «Posibles vestigios toponímicos de cultos célticos en el norte de la Península Ibérica», en *Memorias de Historia Antigua*. III, 1979, p. 264 ss. Universidá d'Uviéu.

³¹ *Pueblos Asturianos*, p. 224, 203.

tarmiar: podar (Meré), comer apresuradamente (Lena).

tarantiešu: eminencia del terreno.

tarazo: pelota de pus (ver nota 20).

Ye posible, de toes maneres, que con espresiones prósimes los orixinarios elementos de referencia tuvieren dixebraos.

PALABRES CABERES

En relación más o menos direuta con prátiqes y crencies relixoses citamos los dos únicos exemplos teberganos que conozo y que cinquen a les xanes. Trátase de *El Rozu las Xanas*, en términos del pueblín de Riellu y *Las Xanas*, nome d'unos praos a la vera'l ríu en Villanueva de Valdecarzana.

De la mesma manera fáiseme obligao citar nomes de llugar que podríen pesllar un nome de xeniu míticu, *Martín*, estudiáu cuantayá ente nós per J. M. González³². Trataríense, a lo meyor, de llugares comu:

Los Martinos, mortera de Carrea onde una fonte lleva xustamente'l nome de La Fonte los Martinos; *El Puexu Las Martiellas* [martjéshas], nel puertu Marabiu; *La Reguera Las Martiellas* [martjéshas], en Villanueva; y pue que *El Martañu*, praos de La Foicecha.

Otru puntu d'interés llé vamos a dexar afitada la presencia toponímica del *cuélebre* que, curiosamente, apaez en tres llugares en relación cola terminoloxía de les fontes: *La Fonte'l Colobrón*, en Prau; *La Fonte La Culuebra*, en Urria y en Villamaor.

Llugar aparte mereceríen toos aquellos sitios onde'l cultu cristianu fíxose realidá. Nun cabe dulda

denguna de que la Ilesia cristianizó per toes partes prátiqes d'enantes y que namái asina foi a esaniar. Una güeyada atenta al nome de les capiellas, santos y llugares de cultu tendrá, de xuru, contestación a delles de les preguntes con que podemos entrugamos agora y qu'allumaríen non solo'l cultu precristianu sinón que podríen falamos del puntu o puntos d'ú provién la cristianización d'Asturies³³.

---

³³ Con oxetu de posibilitar esti material al lletor do referencies de los nomes de llugar teberganos relacionaos cola terminoloxía relixosa, cristiana o cristianizada, recoyía oralmente, anque munchos d'ellos nun tengan na que ver col cultu precristianu.

a. Nomes de santos

Santa Marta: monte altu de Valdecarzana onde hai una capillina y faise tolos años una romería, de branu, n'honor d'esta santa.

Prau Santa Marta: en términos d'Entrago, al llau de *El Moscón* y enriba *Las Paradiellas*.

San Vicente: praos de Presorias (Valdesampedo); cítase comu «ecclesiam Sancti Vincenti» o «monasterium Sancti Uincenti de Persorias» (CDCO a. 1122; n. 143; Fdez. Conde, *La Iglesia de Asturias en la Alta Edad Media*, Uviéu 1972; p. 178).

Samarín: pueblu capital del conceyu Teberga; cítase «iglesia de San Martino» (L. Becerro Catedral d'Uviéu, n. 50; añu 1378).

San Cristóbal: praos de Cuña ú según tradición hai flaires enterraos; cítase «monasterium Sancte Eulalie de Torze et Sancti Christofori de Cunia» (CDCO n. 143; a. 1122); «Sancta Eulalia de Torze et Sancto Christoforo» (CDCO n. 148; a. 1128).

Capilla San Miguel: en términos de La Foicecha. v. Michadoiro más alantre.

Monte Samiguel: en Los Martinos (Carrea); paez que debe'l nome al apellíu del dueñu, según comuniquen oralmente.

San Pedro: praos de la parte d'abaxu del pueblu de Berrueño y que da nome a tol valle Valdesampedo (X. Ll. García Arias, «El nombre de Teberga y sus tres valles», en *Teverga: historia y vida de un concejo*. Uviéu 1978, p. 52).

Ríu San Pedro: regueru de La Puerca (Parmu), cerca del Puertu Ventana.

El Güertu San Pedro: na mitá de Villamaor; hasta apocayá nesti pueblu entá se celebraba la fiesta d'esti santu.

La Veiga San Pedro: praos llanos entre Samartín y La Plaza. El nome dében-y lu a la «colegiata» de La Plaza o de San Pedro, dao que foron pertenencia de la Ilesia.

San Andrés: prau de San Salvador xuntu al Castiellu d'Alesga. Nesti prau hai una corte qu'entovía agora ofrez muestres clares d'haber sío una capiella. Según me comenten al santu baxánonlu al pueblu abenayá.

San Antonio: praos xuntu a Drada onde se levantaba una capillina d'esti santu con fiesta tolos años; a una llomba ente Villamaor y Prau dan-y por referencia al llugar el nome de *El Cumal de San Antonio*.

La Cueva San Antonio: En Villanueva debaxu *El Cantu la Era* onde había un pozu que comunicaba cueva y ríu.

---

³² J. M. González, «Martín, genio mítico popular», en *Archivum*; Universidá d' Uviéu 1959.

San Bartolomé: castañéu ente Llamas y La Plaza, a la vera'l camín viechu y onde se levantaba una capiella d'esti santu.

Pozu San Fernando: En Villanueva. Según cuenten nel pozu a la oriella de *Vallina Armada*, cayó una parexa gües.

San Lorenzo o *San Llaurienzu* [san šauriérŋu], puertu de Valdecarzana.

Braña San Llope [bráña san šópe]: enriba *La Campa'l Tartullu*, en tarrén d'Entrago.

Val de Samiguel: prau de Taxa; ye probable que seya'l mesmu que s'atopa xuntu a *L'Armita* y *San Cibrán* en términos d'Urria y citáu per documentu d'hacia 1100 «Briendas cum ecclesiam Sancti Michaelis» (CDCO n. 117).

Samiguel: terrenos na llende de San Salvador y La Focceicha.

San Salvador: pueblu de Valdesampedo, vieya capital del conceyu de Valdesampedo. Citase en 1095 y 1096 comu «monasterio Sancti Saluatoris» (CDCO n. 107 y 109).

Santa Clara: praos bonos de La Villa.

Santa Cristina: granda xuntu a Villamor onde hubo una capiella agora fecha corte; citase nos documentos de la Catedral d'Úviu «Sancta Christina» (n. 117; h. 1100).

Veiga Santa María: en Prau.

Santana: pastos comunales a la entrada'l puertu Marabiu; hai una capiella dedicada a la santa y tolos años, de branu, celébrase la romería.

Santiago: en Marabiu, na parte cimera de Cuocartel na llende col conceyu Proaza; había una capiella a la vera la calzada romana que pasaba perillí. Según pensaba la xente *Santiago*, *Santa Marta* y *Santana* yeren hermanos porque veíense les tres capiellas citaes dende Santiago.

Santiagón: praos en Villanueva. Según los mios informantes —y ye esta la causa d'enxertar equí esti topónimu— nellos había restos d'una capillea agora esborrada, dedicada a La Madalena, santa qu'entavía ve-cayá al faé les obres de la traída d'agües pa La Plaza.

Santiago: finca de Villaunel.

Santianes: pueblu y vieya capital de Valdesantibanes. (Pal so estu-diu ver: «El nombre de Teberga y sus tres valles» ya citáu).

Prau San Xuan o San Juan: pertenencia de la Ilesia Santianes.

San Xuan (de Bolantes): braña de Riellu.

El cuetu San Xustu: peñascón con forma zapatu en términos de Parmu. Nesti pueblu veneren a esti santu y apaez citáu comu «monas-terium Sancti Iusti de Paramo» (CDCO a. 1122, n. 143); «Sancto Iusto de Pararamo cum suis decaneis» (CDCO n. 148, a. 1128); «ec-clesia Sancti Iusti» (C. Belmonte n. 58, a. 1163).

San Cibrán: praos y regueru n'Urria; esti santu ye veneráu'n pueblu xuntu cola Madalena.

La Madalena: finques de La Torre; nun güertu levantábase una capiella agora esborrada, dedicada a La Madalena, santa qu'entavía ve-neren.

La Madalena: puertu enriba de Funfría ente Teberga y Somiedo. Entá puen vese los cimientos d'una vieya capiella nel llugar que lla-men *El Campu la Madalena* onde celebraben tolos años la romería d'esta santa.

Aparte d'estos llugares citaos ta bien traer a cuentu *El Santu*, prau de Sorvilla: *Santus*, en Fresnéu, anque esti llugar podría deber el so nome a un vieyu posesor; *Cuevasanta*, cueva de la Pena Sobia.

b. Llugares de cultu

En munchos casos los nomes qu'agora citamos débense a facer re-ferencia a llugares próximos. Asina:

Sulaiglesia son terrenos na parte d'abaxu de la ilesia de Taxa y Villamaor.

Solaiglesia ye'n términos de Villanueva y Barrio.

La Capilla d'abaxu: ermita dedicada al Niño (sic) en Rimaor.

La Capilla San Miguel: en La Focceicha, xuntu al Michadoriu.

La Capilla Pandu o *La Capilla* ta ente San Salvador y La Foccei-cha, en Presorias nun prau que llamen La Quintaniella y qu'apaez citáu nel sieglu XII: «sub Presorias uilla in Quintanella» (C. Bel-monte n. 54, a. 1162); «Quintaniella» (id. n. 68, a. 1164).

La Capilla: prau xuntu a La Monxal (Valdesantibanes); nesti llu-gar recuérdase que se levantaba una capillina y cola so piedra fíxose llueu un fornu.

Las Tierras de la Capilla: en La Villa.

Prau la Capilla: en Fresnéu.

La Capilla [la Kapíša]: en La Madalena, enriba de Funfría.

La Capicha: finca de Vixidel onde nun hai capiella denguna.

La cuadra l'armita: corte de La Villa xuntu a la capiella d'esti pueblu.

L'armita: praos de Taxa.

La Camarina: llugar altu xuntu a La Verde, en términos de La Focceicha.

Sucamarín: prau na parte d'arriba de la ilesia parroquial de Ca-rrea citada en 912 comu «Sancta María de Carregia» (CDCO n. 20).

Dellos oratorios a la vera'l camín debieron llepá'l nome de michado-riu (= «humilladeru»).

El Michadoriu: sitiu llanu en puertu Marabiu; prau d'Urria; dos llugares de la braña La Focceicha: nel michadoriu más altu hai restos d'una capiella dedicada a S. Miguel y a «Ntra. Sra. del Humilladero» citada pel Catastro del Marqués de la Ensenada (J. L. García Arias, «Aportaciones al Folklore Asturiano», BIDEA n. 86, p. 685).

Pena sumichadoriu: moscadoriu de Taxa, en llugar altu.

El Pozu'l Ministeriu: en Presorias cerca de San Vicente, refiérese a un vieyu monasteriu (v. enriba *San Vicente*), lo mesmo que *La Mon-xal*, en Valdesantibanes, una casería, foi un vieyu llugar de monxos; por referencia a él:

La Veiga la Monxal na braña Murias (Valdesantibanes).

A dalgún tipu d'asociación relixosa refiérense:

El llanu la cofradía, en Riellu; *La Cofradía*: praos de Villanueva; *La Confradía*: tarrén comunal en Cansinos.

L'Abadía: terrenos enriba Barréu, ente Villar y La Plaza.

Detrás de l'Abadía ~ *Detrás de l'Abadía*: prau tras la Casa Reto-ral de La Plaza.

c. Presones relixoses.

Prau Capellán [práu kapešán], en términos de Villamaor.

Prau Cura: xuntu al pueblu Carrea, pertenencia de la Ilesia.

La güerta'l cura: xuntu a la ilesia La Plaza.

La Fonte'l Cura: en Villanueva, xuntu al Barreiru.

Las Campas del Cléricu: terrenos xuntu a la ilesia Villamaor.

El llombu l'Ermítan: en Villanueva.

La fonte la Reguera'l Frade: en Taxa.

El Cuetu'l Flaire: en La Granda San Salvador: ye un peñascu es-curu.

La campa'l flaire: en Fresnéu.

El Fleire: prau de La Focceicha xuntu a un regueru.

El Cuetu los Muriciellos o *Municiellos* [š]: en términos de S. Sal-vador.

d. *Otres creencies y prátiqes relixoses*

El Güertu'l Diablu: tarrén permalu, en Funfría.

La Vallina'l Diablu: vallina abondo prieta xuntu a la Cantera Colorada, en términos d'Entrago.

La Vallina'l Diablu: llugar fúnebre de munchu arboláu, n'Urria.

A esos topónimos habríen d'arrexuntase toos aquellos ya citaos otres vegaes y que fan tamién referencia a dellos usos comu la oración nos caminos, les prátiqes de difuntos, etc. (cfr. «Aportaciones al Folklore Asturiano», BIDEA n. 86) ente los qu'inxerimos agora:

El Responsu: finca de La Focicha que foi de la Ilesia.

El Sacramentu: prau de La Villa.

* * *

Delles de les fiestes celebraes nel conceyu son: *Santa Pelonia* (Sorvilla), *El Cébranu* (Carrea), *S. Xuan* (Riellu), *San Antonio* (Carrea, Fresnéu, S. Salvador), *Santiago* (Samartín), *S. Pedro* (La Plaza), *Los Apostoláus* (Villanueva), *La Madalena* (La Torre, Entrego), *Santu Mederu* (Bárzana), *El Rosario* (La Plaza, Villamaor, Riellu, Taxa), *S. Cibrán* (Urria), *Ntra. Sra.* (Campiello, La Focicha), *Santa Marta* (Campos), *Santana* (Prau-Gradura), *San Xustu* (Pardu), etc.

